

demel a' kiadó, hogy azt, mit ezen íróra nézve Arevali jeleset tett, ide kapcsolta.

A' jövő kötetekben meg fognak jelenni: *Varro, de lingua latina*, ujonnan kiállítva Pape (a' Varronianae lectiones' szerzője) által; *Sosipater Charisius*, Niebuhrnak egy példánya szerint és *Diomedes* a' kiadótól; *Nonius Marcellus*; *Priscianus*, Dübnertől, aztán *Terrentianus Maurus*, 's egyéb metricusok, Wüstemann által.

OLASZ LITERATURA.

SZÉPLITERATURA.

5. *Torquato Tassónak újra lelt kéziratai.* Az olaszok e' fényes hírű költőjét nem csak szívhez szóló mesterművei tevék szeretetre méltóvá, hanem szerelme 's szomorú sorsa érdek' 's érzékeny részvét' örök tárgyává is. Mindazáltal épen e' szerelem és bal sors' története, mind a' mellett hogy egész könyvtárt irtanak róla öszve a' tudósok, szinte e' korig kétségekkel volt rakva. Egy nevezetes fölfedezés nem csak a' költő' eddig ismeretlen műveivel gazdagítja az olasz literaturát, hanem Tasso' szerelmére is világosságot hint. Tudniillik Romában a' Falconieri - palotában egy könyvvállás alatt egy régi ládára bukkantak, melly évek óta állonga ott por - 's pókhálóktól fedve, figyelemre nem vétetve, 's mint hivék, régi haszontalan 's becs nélküli irományokkal rakva. A' könyvtár' birtokosa, Alberti úr, Missirininek megengedé hogy, a' többi kéziratokon kívül e' vén skartétákat is átnézhesse; — egy régi rozsdás kulccsal a' szekrényke bajjal felnyitattott, Missirini kiveszi az első íveket, csodálkozik, remeg, szorongó 's örvendező sietséggel kutat tovább, 's örömjaj közt látja hogy kincset talált: Tasso' kéziratját. Részletesen még nem ismerjük a' leleményt; de Missirininek nyomtatott leveleiből (mellyeket Cicognara grófhhoz — egy jeles műértőhöz irt, Velenczébe) tudjuk már, hogy az ujonnan lelt kézirat a' nagy költőnek saját keze, 's ennek egész történetét tökéletesen felvilágosítja. A' ládában lelt eredeti irományok mind költeményekből állanak, mellyek részint érzékeny characterűek, részint harag' és boszú' kitérései; 's több szakaszokra oszlanak; t. i. itt vannak azon versek, mellyek Estei Alfonz hg' boszúját gerjeszték fel, 's annyira, hogy

azokat elkoboztatná, és értök a' szerzőt Belriguardóba vitetné, mit eddig elő a' Tasso' életirói tagadtak; továbbá azok, melyeket Tasso dictált, midőn a' herczeg' parancsára Ferrarában, a' barátok' kolostorába záratott; azok, melyeket Lenóra herczegné' halála után szobájában találtak; végre különféle versek, melyeket részint Sz. Anna' kórházában, részint élte' különféle szakaszaiban írogatott. — A' feltaláló' véleménye szerint ezek nem mind ismeretlenek vagy nyomtatatlanok, sőt némelyek Foppa' kiadásában már előjönnek; a' nagyobb rész mindazáltal egészen új, 's mint egyszersmind autographon, nagy becsű.

A' történet dolgoknak, mint azok 'a' kéziratokban előtűnnek, azokkal öszve hasonlításából, mik Tasso' biographiájában tisztába vannak hozva, Missirini a' költő' bebörtönöztetését így következteti: Tasso, sejdítve tán szellemi nagyságát, vagy elragadtatva azon beteges ábrándozás által, melly ideáljai mellett annyira elfelejteté vele a' valóságot; bátor volt szerelmét Lenóranak szentelni, ferrárai herczeg Alfonz' testvérének: 's ez viszonzta érzékeny hajlandóságát, de tisztán örökké 's gáncstalanul. Az ártatlan költői kebel, öröme' teljében nem bírta maga viselni a' szerencse' nagyságát; gyanútalan kiönté titkát Matalone' keblébe, ki hű barátság' álarczával bizodalmaiba be tudta magát orzani. Az áruló argosi szemmel lesi a' csalódott költőt, hogy tanuságot szerezzen készülő vádjának. Egy időben belépe Tasso' szobájába, midőn ez épen egy sonettben önté ki szive' vágyódását: oda lép hirtelen, megkapja a' papirost 's olly erővel ragadja magához hogy üres fele Tasso' kezében, másika az övében maradna. Tasso elkeseredve arczul vágja az árulót, 's szál kardra hívja; ez jól tudván hogy ellenkezője korának egyik első vivója, orozva igyekszik halálát eszközölni, mellyet Tasso csak bajosan kerülhete el. E' történet ada okot arra, hogy Alfonz Belriguardóba számúzné a' költőt, részint a' Matalonévali surlódások' megelőzésére, részint büntetésül, mert a' herczegnével való frigy bizonyos lön előtte. E' mezei lakban lépé meg egyszer a' herczeg Tassót magányában, kinek irományai el voltak már kobozva; azt nyilatkoztatá ki neki, hogy csak úgy kimélondi, ha örültnek tettetné magát 's ez állapotját a' világgal elhívetni igyekeznék az által, hogy Sz. Ferencz' klastromában magát gyógyíttatja: Tasso engedelmességet ígért, 's vétke' érzetében csak azt kérte, ne vonná meg tőle a' herczeg kegyelmét, mit ez is viszont ígért. Mindazáltal Tasso nem szabadult ki, kérelmei elhangzottak, 's fájdalma dühvé változott. Nem csillapíthatván le szenvedelmei

égiháborúját, fenyegető, vakmerő, dühös versekben, önté ki boszúját, 's ezeket egy, keserőséggel, és gúnynyal teli levél mellett, megküldé Alfonznak, ki már most nyíltan kimondá, hogy Tasso valósággal megőrült; 's őt Sz. Annába záratta. Azonban a' költő talált módot a' megmenekedésre. Elhagyá Ferrarát 's annak udvarát, máshol keresendő jövődjét; de a' milly heves, ingerlékeny és haragos volt, boszújának sokszor igen gondolatlanul hagyta nyílást; a' miért a' herczeg, miután amaz olly dőre volt, hogy még Ferrarába is vissza merne térni, ama' hatalomszavát létesítve, őt a' kórház' tömlöczébe vetteté, hol a' szerencsétlen költő hét évig 's nyolcz havig a' leginségesebb állapotban kínlódott, hiába alázván meg magát hiu kérelmekkel. — Mind ezek a' lelt irómányokból minden kétségen kívül valókká lesznek, bármilly különösnek tessék is, név szerint, Alfonz' ama' kívánsága, 's a' nagy embernek elhatározása. — Hogy a' herczegné sem volt érzéketlen, hasonlólag meg van állapítva. Alberti úr, az említett iratok' birtokosa, Boccaccio' egy munkájának (A' szerelem' tömkelegje) másolatát birja, mellynek kötésén a' belriguardói kastély' képe arannyal van kivarrrva, 's mellynek első lapján egy madrigal olvasható, Tassó' saját kezével írva, mellyben mondja, hogy a' könyvecske Lenóra' ajándéka, a' himzet az ő szép kezének műve, 's hogy ő a' Tömkeleget (labyrinthus) csak elhúnyva hagyhatja el. Azon ellenvetésre, hogy miért engedé meg imádója' inségét, 's nem tett komoly lépéseket annak megszabadítására: nehéz felelni. —

Vajha a' föllelt munkák' birtokosa ne vonná el ezeket a' világtól! Mert nagy lélek' szüleményei a' világ' tulajdoni. Tasso egy volt a' legsajnálatosb emberek közül, kik valaha éltek; léte bajok', küzdelemek' és fájdalomok' hosszú láncza; érdemlett dicsőség helyett az örültek közt nyere helyt; megkoszorúztatásának szinte előestvéjén ragadá el halántékjairól borosztjánját a' halál, 's egyszerű kő fedí Sz. Onofrióban hamvait e' pár szóval: „Torquato Tasso' tetemei.“ Tegyen tehát kiki annyit a' szerencsétlen szív' megengeszteléseért, mennyit tehet, 's mellékes tekintet ne tartóztassa dicsőnek megújítására, kiról VIII. Kelemen teljes joggal mondá: „Oda nyujtom neki a' borostyánt, hogy ez annyi díszet nyerjen tőle, mennyit ada azoknak, kiket az előtt dicsőített.“ —

6. *Graziani Jeromos: Granada' elfoglaltatása. Hősköltemény.* (Németül Winterlingtől. Nürnberg, 1834. 2. köt. 8rét.).

Graziani' hőskölteménye szép mű, ámbár Tasso' Megszabadult Jeruzsálemét nem éri el. Sok szépségei azért nem

érdemlik többé e' nevet, minthogy nem újak; ellenben találni több egészen eredeti vonásokat is: fő jelessége a' compositióban áll, 's az újabb íróknak e' végből ajánltatik figyelmükbe. Felette ritka levén az eredeti, elég legyen itt az olvasót a' most megjelent, noha a' mint látszik, nagyon is szabad, német fordításhoz utasítani. Eredeti címét sem adhatjuk, minthogy Maffei' legújabb olasz literaria historiája is hallgat e' költőről.

HISTORIA.

7. *Compendio della Storia d'Italia* (Olaszország' történeteinek rövid előadása, Sforzosi L. által. Párizs, 1832. 12).

Csodálatos lenne valóban hogy Olaszország, melly jó történetírókban szükségét nem szenved (ilyenek főkép *Machiavelli*, *Guicciardini*, *Paruta*, *Bentivoglio*, *Denina*, *Botta* stb), mind eddig nem bírta történetei' *kézikönyvét*; ha az ottani nevelés- és tanításmódban annak okát fel nem találónk. Halljuk az igazat szerető Alfierit, a' maga önéletírásában (Milano, 1823. II. cikk.) a' turini academia' studiumairól: „Fordítottuk Nepost, de sem mi, sem talán tanítónk, nem tudtuk, kik voltak azon férfiak, kiknek élete fordítatott, hol születtenek, mikor, milly uraság alatt, sem azt, hogy uraság általában mit téssen? Fogalmaink korlátozottak, hamisak, vagy zavartak voltak; a' tanító nem tűzött elő magának semmi czélt, 's a' tanulóknál semmi legkisebb szeretet nem gerjesztetett a' tudományok iránt.“ Ez 1759ben volt. De tett-e valljon haladást e' tekintetben Olaszország a' 19d. században, mellyben még Európán kívüli tartományokban is anynyi iparkodás látszik mivelődés 's annak biztos megalapítása után kor-irányos nevelés által? Igaz ugyan, hogy az ifjuságnak szánt irományok, mellyek vagy köz hasznu ismeretek' terjesztését, vagy az ifjuj elme' nemesbitését tárgyazzák, megszaporodtak; az igen élénk milanoi könyvárosok (leginkább *Silvestri*) sok efféle külföldi munkát lefordítottak: de hibázik ama' vezető kéz, mellyet az eset vagy kalmári kereskedés nem pótolhat ki mindig; sőt itt ott gátló, a' legjobb szándékot is ellenző hatás is éreztetik. Ekképen egy igen ártatlan, minden káros iránytól tiszta, oktató könyvecske (*Enciclopedia de' fanciulli*. 4d. kiad. Milano, 1827, 2. köt.) 1833ban az egyházi tartományban megtiltatott, és csak romai utánnymtatása engedtetett meg: mi a' Jelkes Cortegianónak a' romai *Ciccarelli* által 1584ben történt átváltoztatására emlékeztet. Ezek után tehát nem lehet csodálni, hogy az olasz lite-

ratura illy későn, 's pedig egy, a' külföldön lakó romai által, bővítetik az ország' történetei' kézikönyvével.

Ezen történeti rajz' szerzője Párizsban lakik, 's ott a' francia irók' sikerrel koronázott példái ösztönözheték arra, hogy nemzeti literaturájának e' hézagát pótolná. Bodin volt a' francziák közt az, ki az úgy nevezett *Résumé*-kre adott példát. Kicsiny helyen, olly stílusban, melly a' népi 's szónoki hangtól egyiránt távol, színel' fényét az előadás' világosságának köszöni: a' francia történeteknek olly rövid rajzát adta, melly már 9szer nyomatott; őt mások követték hasonló kézi könyvekkel más europai országokról, Olaszországot kivéve, melly fő tartományai szerint egyenként dolgoztattott ki. Ennél fogva Sforzosi nem csak hazája', hanem a' külföld' köszönetét is megérdemlette jelen munkájával, melly nem nyújt ugyan új vizsgálatok' eredményeit (resultatumait), hanem elég teljes vázlatát a' főtörténeteknek (Roma' alkotásától egész 1831' kezdetéig) virágzó, világos nyelven; közbe vegyített mind saját, igen helyes, mind jó kútfőkből merített idegen elmékedésekkel, a' mennyiben t. i. illy munka' háttárai engedik. Csak azt sajnálhatni, hogy nem adá, mint Bodin minden század' végénél tette, minden szakaszhoz a' tudományok' és művészetek' akkori viszontagságait, ha rövideden 's mintegy oda vetőleg is. — A' nyomtatás szép.

8. *Ghiberti Lőrincz: Florencz' krónikája.* (Németül közli Hagen August „Kunstlergeschichten“ munkájában; Lipsce, 1833. 2. köt. Sadrét).

Maffei nem említi a' 15d. század' e' híres művésznének irományait, mások egy munkáját említik a' szobrászatról; szerkeztető nem tudja az-e az, mellyet legujjobban Hagen közölt német fordításban, 's mellynek egyik főtárgya csak ugyan Ghiberti' kor- és művész társainak ismertetése. A' munka a' történet' és művészség' barátjait érdekelheti, 's így az eredetinek nem ismertében érdemes a' fordítást itt említeni. Ghiberti maga (1378 † 1455) legjelesb öntött műveit Medici János' és Cosmo' idejökben készítette. Leghiresb munkája a' florenczi Sz. János' egyháza' bronztoronyai, mellyekről Michelangelo, genialis stílusában azt mondja, hogy a' paradicsomnak ajtai is lehetnének. Ghiberti arra nézve hasonlított legtöbb kortársaihoz, hogy többféle ügyességgel birt, 's mindenikben elismert jelességet ért el. Ó festő, szobrász, építész 's műöntő volt egyszersmind, nem mellőzvéen el itt az irót sem. Florenczi krónikája jeles azon nemes tartózkodás által is, mellyel a' művész-író magáról szól, noha ott,

hol művészhistoriájának folyamata kényszeríti saját cselekvőségéről szólni, ezt azon büszkeséggel teszi, melly már Homer hőseit is bélyegzi. Az érdeklött Sz. János' egyháza képzi a' krónika' középpontját; sokszor van szó Brunellesco építő, Donatello szobrász, Lippi festő, Uccello' perspectivái, Robbia' agyagmunkái, Alberti építő, Masaccio, Fiesole, még Leonardo da Vinci felett is. Mind ezek felette bélyegző vonatkkal lépnek fel; gyakran találkozunk velük a' műteremen kívül is, halljuk remekműveikről szólni, 's beszédeik, távol a' művészet' idealismusától, a' műhely' practicus, technicus szávaival folynak, a' mi olly jól esik. A' munkába szőtt romanticus részek, millyen péld. Lippi' szerelme, 's az akkor virágzó olasz philologia ellen szórt gúny változatossá teszik a' kedves olvasatu munkát, noha másfelől egyes helyek' eredetisége (Aechtheit) ellen néhol kétséget támasztanak. Ha még is ezek Ghibertitől volnának, ezen, az iskola' emberei ellen folytatott oppositio felette emlékezetes, 's Marsilius Ficinus' platonismusával 's azon védelemmel, mellyel a' Mediciek a' régiség' ébredő ideálisabb tanulása iránt voltak, öszve-köttetés hozható. Különös figyelmet érdemelnek a' republicának a' Mediciek alatti political állapotjáról szóló, helyenként behintett, tudósítások: noha Gh. itt is a' művész' szemével lát, kinek a' művészetek' olly nagynemű barátjában, mint Cosmus volt, nem lehetett érdeket nem találni. Dramai talentummal festi a' republica' ezen fejedelme ellen kitört bossúságot; fogságát, száműzetését, 's végre visszatérését a' haza' atyjának, mint akkor Cosmus neveztetett. — A' könyv nem csak nemesen mulattató, hanem sokféle tekintetben oktató is.

FRANCZIA LITERATURA.

SZÉPLITERATURA.

9. *Ófrancia népdalok: gyűjté 's magyarázó jegyzetekkel kiadta hulai prof. Wolff.* („Altfranzösische Volkslieder“ német czímmel; egy ritka ófrancia kéziratból vett kivonatokkal együtt. Lipcse, 1831. 12rét).

A' francziák megszokták már költésök' történetét nem csak literaturájok' arany korára korlátozni, hanem visszatekinteni távolabb időkbe is; eleinte ugyan inkább antiquariusi